H. Klovas

IV SKYRIUS

Juridinio asmens sąvoka[n]

(Npfio personae juridicae)

Juridinio asmens sąvoka pasaulinėje teisėje

1. JURIDINIO ASMENS SĄVOKOS KILME

Juridinio asmens sąvokos kilmę geriausia suprasti iš visuomeninės asmens padėties istorijos.

Senovėje atskiro asmens lyg nebuvo, — žmogus gyveno, apsiaustas šeimos, giminės ir valstybėm. Svarbiausių teisių ir priedermių subjektais ėjo ne atskiri žmonės, bet minėtosios žmonių grupės. Bet vis dėlto pirmykštis žmogus negalėjo juridinio asmens sudaryti abstrakcijos keliu; jis juridinio asmens nesugebėjo atskirti nuo individo sąvokos ir sudaryti sąvokos sudėtinio asmens, kuris turėtų juridini pobūdį. Pati asmens sąvoka pamažu išaugo iš junginių ryšių ir tapo laisvu teisės ir priedermių subjektu.

Žmogus seniai pastebėjo didelį sunkumą kovoti už būvį ir todėl pajuto būtiną reikalą spiestis į įvairius socijalinius junginius. Tuo būdu pasiliko senieji pirmykščiai junginiai (šeima, valstybė), bet ilgainiui įvairiems reikalams atlikti bei įvairiems tikslams pasiekti susidarė specijalūs socijaliniai junginiai.

Pirmykštės socijalinio gyvenimo formos kildavo ir egzistuodavo savaime. Tai ne specijalūs žmonių kūriniai. Tai „collegia necessaria“. Tas gyvenimo formas teisė konstatuoja ir kvalifikuoja.

Seniausias socijalinis junginys — šeima. Po jos eina giminės junginiai. Paskutiniuosiuose ilgainiui atsiranda ir politinio gyvenimo pradų. Vėliau randama tautinių junginių, kol pagaliau prieinama naujovinių valstybių. Taigi, visas žmogaus gyvenimas savo pagrinde turi jungimosi ir bendro gyvenimo principą.

Šalia žmonių junginių, kurie išplaukia iš pačios žmogaus prigimties, randama junginių, kurie kyla iš laisvos žmonių valios, susitarimo. Tai „collegia voluntaria“. Jie sudaryti pasiekti tam, ko atskiri žmonės vieni negali ar sunkiai, netobulai tegali pasiekti. Šie junginiai turi savo struktūrą ir as-

[3]) Pradžia „Soter“, 2 (1937) 49 - 72.

menybę. Tik jie, neturėdami fizinės asmenybės, turi veikti, dalyvaujant fiziniams asmenims. Vienok paskutinieji veikia ne savo, bet visos organizacijos vardu. Ši visuma nėra fizinė substancija, kurios atskiros dalys susilietų į krūvą ir nustotų savo savarankiškumo, bet yra moralinės prigimties. Ji susideda iš daugelio vienetų, kurie, būdami visuomenės nariai, nenustoja savo prigimties, bet tebeturi savo teises ir tebesiekia individualinius tikslus. Kadangi junginių egzistencija savaime nepriklauso nuo į jų sudėtį įeinančių fizinių asmenų, tai patys junginiai gyvuoja patvariau, negu atskiri fiziniai asmenys: nors visi sudaryto junginio steigėjai miršta, pats junginys neišnyksta. Dėl to tikslai, dėl trumpo gyvenimo nepasiekiami atskiro žmogaus, pasidaro pasiekiami, tarpininkaujant jungtiniam vienetui. Iš čia išvedama, kad juridinio asmens buvimo pamatas remiasi tiesiog dalykų prigimtimi arba priklauso prigimtinei sričiai.

Tai koleginiai juridiniai asmenys (universitas personarum).

Ilganiui kuriam nors tikslui pasiekti sugalvota paskirti reikalingas materi j alines priemones ir nustatyti asmenį, to dalyko realizuotoją. Taigi jau turime tam tikrą sumą materijalinių gėrybių, kurios paskirtos ketinamam kuriam tikslui pasiekti. Tai įsteigtos institucijos veikimas, kuris nepriklauso nuo administruojančių asmenų, ir todėl nepriklauso nė nuo administruojančių asmenų pasikeitimo. Čia yra lyg tikslo įamžinimas.

Tai nekoleginiai juridiniai asmenys (universitates bonorum, rerum).

Be to, yra dar tarpinių juridinių asmenų, panašių į pirmąjį ir antrąjį ką tik kalbėtųjų pagrindinių juridinių asmenų. Bet apie tai kalbėsime žemiau.

Šios istorinės visuomeninio žmonių jungimosi formos yra be galo svarbus reiškinys. Dalykas yra tas, kad žmogus vis labiau ir labiau grimsta į visuomenės aplinkumą, bet ir grimzdamas labiausiai nori išlaikyti savo savarankiškumą. Dabartinė visuomenė yra tokia plati, tokia įvairi, kad dėl skirtingų reikalų jos susiskaldymas visai neprieštarauja jos susibūrimui dėl bendrų reikalų. B-e kitko, žmogus, gyvendamas visuomenėje, su kuria jį jungia politinio gyvenimo reikalas, savo ruožtu kalbos ir tikybos atžvilgiu priklauso vienai visuomenės daliai, o savo ekonominių reikalų atžvilgiu —kitai, ir savo proto reikalų atžvilgiu — trečiai ir t. t.

2. JURIDINIO ASMENS APIBRĖŽIMAS

Labai paplitęs juridinio asmens apibrėžimas yra šis: juridinis asmuo yra visa tai, kas, nebūdamas fizinis asmuo, objektyvine teise pripažįstamas teisės subjektu tam tikram tikslui pasiekti[2]). Tai yra neigiamas juridinio asmens apibrėžimas. Jis šlubuoja tuo, kad tvirtina, kaip ir teisės psicho-

■) Žr. G. Š e r š e n e v i č, Russkoe graždanskoe pravo, 1912, 137.

loginės teorijos sekėjai sako, jog teisės subjektu galinčios eiti įvairios būtybės, pvz., gyviai, šmėklos ir t. t. Be to, ši definicija neduoda juridinio asmens sąvokai jokio teorinio ir praktinio turinio bei substrato. Išeitų beveik taip, kad juridinis asmuo yra nuo fizinio asmens skirtingas iksas[3]).

Enneccerus juridinį asmenį apibrėžia: „als Organisationen, d. h. Vereiningungen und Veranstaltungen zu bestimmtem Zwecken, die als Rechts und Willenssubjekte anerkannt sind“[4]). Bet ir pats Enneccerus organizacijomis čia vadina paprastą abstrakciją.

Pasak S. Bei j a c k i n o, juridinis smuo yra „asmenų junginys be turto ar'ba su turtu apibrėžtiems daugiau ar mažiau patvariems materijaliniams ar nemateri j aliniams tikslams pasiekti įstatymo ribose“[5]). Čia, tiesa, pakankamai apibrėžiama juridinio koleginio asmens sąvoka. Bet šis apibrėžimas beveik visai nieko nepasako apie fundacinio ar institucinio pobūdžio juridinį asmenį.

Juridinį asmenį tinkamiausiai apibrėžti galima šitaip: juridinis asmuo yra tam tikrą patvarų tikslą siekianti juridinė esybė, teisėmis egzistuojanti nepriklausomai nuo atskirų asmenų ir teisės normomis pripažinta teisės subjektu.

Pagal šį apibrėžimą juridiniam asmeniui būtinai reikia šių trijų dalykų:

1) Reikia tokio tikslo, kurio atskiras asmuo savo paties jėgomis negali pasiekti, kuriam pasiekti reikia bent kelių sujungtų asmenų jėgų. Tas tikslas turi būti patvarus. Dėl šio dalyko juridinis asmuo ir nepriklauso nuo atskirų asmenų, ir nepakitėją, pasikeitus nariams. Juridinio asm,ens patvarumas yra principinis dalykas.

2) Reikia tam tikrų, sakysime, priemonių. Tai žmonės, turtas ar žmonės ir turtas drauge. Kitaip nieku būdu negalima pasiekti juridinio asmens tikslo.

3) Reikia juridinio pripažinimo valstybės teisės norma. Tiesa, pozityvinėje juridinėje santvarkoje net žmogus turi būti pripažintas teisės subjektu. Bet šis juridinio asmens pripažinimas daug skiriasi. Mat, pirmajam dalykui užtenka bendrai nustatytos teisės normos, kad žmogus pats sudaro teisės subjektą. O įvairūs socijaliniai junginiai turi būti pripažinti teisės subjektais tam tikrais juridiniais aktais.

Juridinis asmuo tampa juridinių santykių subjektu, patvirtinus atitinkamai valdžiai jo įstatus (koncesinė sistema) ar įregistravus juridinio asmens įstatus (pareiškiamoji arba normatyvinė sistema). Iki įstatų arba

[s]) Plg. S. Beljackin, Častnoe pravo, 161 nota 1.
[4]) Lehrbuch des bürglichen Rechts, 1909, I 1 255.
[6]) Častnoe pravo, 161; „Juridičeskoe lico, kotoroe javljaetsja ne čiem inym, kak soedineniem lie, s imušestvom ili bez nego, dlja dostiženija opredielennych boliee iii meniee postojannych materialnych iii nematerialnych cielej, v predielach zakona“.

statutų patvirtinimo ar respektyviai įregistravimo juridinis asmuo negali įgyti kurių nors teisių ir atlikti priedermių. Jei juridinis asmuo veiktų prieš įstatų arba statutų įregistravimą ar patvirtinimą, tai jo veiksmai tebūtų priskiriami atskiriems jo sudėties nariams, nors pastarieji veiktų juridinio asmens vardu.

3. BŪDINGOS JURIDINIO ASMENS SAVYBES

Kurių teisių turi ir kuriose ribose gali veikti juridinis asmuo, tai priklauso nuo to tikslo, kuriam pasiekti jis sukurtas, ir nuo normos, kuria jis kuriamas, nes norma sutinka su tikslu. Žmonių tikslai, kuriems siekti kuriami juridiniai asmenys, yra labai įvairūs. Todėl savaime negalima parodyti, kuo juridiniai asmenys skiriasi vienas nuo kito, ir visados, galima sakyti, reikia nurodyti, kurių teisių juridiniai asmenys turi[6]). Juridinio asmens teisės ir priedermės visados nustatomos jo įstatuose; tik įstatų nustatytose ribose gali veikti juridinis asmuo. Tik pažymėtina, kad juridiniams asmenims neduodama tų teisių, kurių negalima suprasti be fizinių asmenų ar kurios glaudžiai susijusios su individualine žmonių asmenybe, būtent: šeiminių, paveldėjimo be testamento ir kt.

Todėl ir Rusų Senatas 1880 m. rašo: „Juridinis asmuo yra teisių subjektas, neatitinkąs fizinio asmens sąvokos. Jis atsiranda dirbtinai, kompetentingai valdžiai leidžiant, tam tikram tikslui pasiekti, ir jam gali priklausyti ne visos fizinių asmenų teisės, bet tik tos, kurios reikalingos jo egzistavimo specijaliems tikslams pasiekti. Tos teisės nustatomos tuo aktu, kuriuo įsteigiamas ir pripažįstamas tas juridinis asmuo. Kiekvienas veiksmas, išeinąs iš tų ribų, kuriems juridinis asmuo yra įsteigtas, laikomas neteisėtu, nes tuo pasisavinama nepriklausoma teisė“[7]).

Lietuvos Vyriausias Tribunolas 1928 m. kovo mėn. 13 - 20 d. šiuo klausimu yra pasakęs: „Juridinis asmuo yra dirbtinis statutinis asmuo, kuris tegali veikti savo teisėtos statutinės kompetencijos ribose, nes jis tiktai tiems tosios kompetencijos tikslams yra sudarytas ir tiktai tose ribose egzistuoja; dėl to pat už ribų jie nieko ir veikti negali; tad ir kito asmens jis tegali būti įgaliotas daryti tai, ką jis aplamai teisiškai daryti gali, nes savo teisinės kėmpetencijos ribose yra lygus kiekvienam fiziniam asmeniui, bet tiktai tose ribose“.

Juridinio asmens reprezentacija sudaro patį šios asmenybės konstrukcijos principą. Čia atstovas arba, techniškai tariant, atstovaująs organas pavaduoja atstovaujamojo juridinio asmens ne tik darbą, bet ir valią.

[e]) Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10 December 1907, art. 53: „Die juristische Personen sind aller Rechte und Pflichten fähig, die nicht die natuerlichen Eigenschaften des Menschen, wie das Geschlecht, das Alter oder die Verwandschaft, zur notwendigen Voraussetzung haben“.

D K. Šalkauskis, Civiliniai Įstatymai, X 1, 207.

Juridiniai asmenys, būdami dirbtiniai ir nesudarydami realių gyvų organizmų, negali patys betarpiškai veikti, nusistatyti, norėti ir apsispręsti. Už juos tegali tai daryti fiziniai asmenys arba fizinių asmenų kolektyvai. Todėl suprantamas ir Civilinio Proceso Įstatyme, str. 27 pasakymas: „Visos kitos įvairių rūšių draugijos, bendrovės ir kompanijos gali ieškoti ir atsakyti teisme tiktai per tam tikrą įgaliotinį“. O Lietuvos Vyriau-* sias Tribunolas 1927 m. yra pasakęs, jog Civilinio Proceso Įstatymo str. 27 nustatyta, kad juridiniai asmenys (draugijos, bendrovės) gali ieškoti ir atsakyti teisme tik per savo įgaliotinius, valdyba nėra juridinis asmuo, ji tėra juridinio asmens organas, įgaliotas vesti juridinio asmens reikalus, ir todėl draugijų ir bendrovių valdyboms Civilinio Proceso Įstatymo str. 27 reikalavimas negali būti taikomas.

Juridinio asmens įsteigimo akte ar įstatuose nurodoma, kas atstovauja juridiniam asmeniui, ir šis juridinio asmens organas, fizinis asmuo, negali būti identifikuojamas su pačiu juridiniu asmeniu.

Juridinės asmenybės įsteigimo aktas ar statutas steigėjų taip pat yra sudarytas reprezentaciniu metodu. Čia kas nors pasivadino reprezentantu, pasisavino šią funkciją. Organizuotų juridinių asmenų reprezentacija, kurios viršūnę sudaro vadai, valdyba, yra sutvarkyta ir išdėstyta tam tikromis veikimo kategorijomis, vad. kompetencijomis. Kiekvieną kompetenciją atitinka jos vykdytojas, vad. organas.

Juridinis asmuo turi centralizacijos pradų, nes kiekvienas organizuotas socijalinis junginys didžiausią dalį savo veikimo stengiasi atlikti vienoje vietoje, savo centre.

Tik neorganizuotų socijalinių grupių be statutinės juridinės asmenybės socijalinių junginių reprezentacija nėra kristalizuota kompetencijos kategorijomis ir atitinkamais juridinio asmens veikimo organais; ji yra palaida ir reiškiasi junginio narių inicijatyviniais solidaristiniais aktais ad hoc.

4. PAGRINDINES JURIDINIO ASMENS RŪŠYS

Senovėje asmenybė tebuvo nagrinėjama privatinėje teisėje. Šiandien juridiniai asmenys skirstomi į viešosios ir privatinės teisės.

Pirmieji vadinasi tie, kurie įsteigiami visuomeniniams reikalams aprūpinti. Tokios yra valstybė, politinės partijos, šiaipjau įstaigos, pvz., muziejai ir prieglaudos. Antrieji — įsteigti atskirų žmonių reikalams aprūpinti, pvz., akcinės bendrovės. Tik tos dvi juridinių asmenų kategorijos nesudaro dviejų absoliučiai skirtingų sričių, nes pirmieji asmenys, be priklausymo prie viešosios teisės, kai kuriuose dalykuose priklauso taip pat prie privatinės teisės ir tik antrieji asmenys tepriklauso prie savo rūšies teisių _____ teisių privatinių.

Pasak vienų, viešųjų ir privatinių teisių juridinių asmenų skirtumo kriterijų sudaraș juridinio asmens kilimo būdas: viešųjų teisių juridiniai asmenys kylą ne iš Į to asmens sudėtį įeinančių vienetų valios, bet juos tiesiog padaranti valstybės valdžia, o privatinių teisių juridiniai asmenys — iš individų valios. Pasak kitų, kalbamuoju kriterijų einąs skirtumas tarp viešosios ir privatinės teisės[8]). Bet tarp viešųjų ir privatinių teisių juridinių ašmenų didžiausias skirtumas bene yra tas, kad pirmieji turi patvarų veikimo tikslą ir todėl jų buvimas nepriklauso nuo fizinių asmenų, juose dalyvaujančių; o antrųjų tikslas yra aprūpinti atskirų asmenų reikalus ir todėl jų buvimas priklauso nuo valios asmenų, kurie juose dalyvauja. Be to, tų asmenų turto padėtis nevienoda: jei paliauja egzistavęs viešosios teisės juridinis asmuo, tai jo turtas tenka visuomenei, o privatinės teisės juridinio asmens turtas tenka tiems fizinams asmenims, kurie jame dalyvavo[9]).

Valstybių įstatymų kodeksuose nelygiomis akimis žiūrima į viešosios ir privatinės teisės juridinių asmenų skirtumą. Pvz., Austrų civiliniame kodekse labai nedidelį skirtumą terandame[10]). Belgų įstatymuose, be pirminių viešosios teisės asmenų, provincijos ir bendruomenės, minimi kiti viešosios teisės juridiniai asmenys, kurie vadinami „etablissements publiques“[11]). Italų civilinis kodeksas kalba apie „instituti publici[12] *), ir „stabilimenti publici“[33]). Prancūzų civilinis kodeksas aiškiai mini „etablissements d‘utilite publique[14]). Skirtumas tarp viešosios ir privatinės teisės juridinių asmenų tobuliausiai pažymėtas vokiečių civiliniame kodekse, kuris juridinius asmenis, apskritai, dalina į tris grupes: draugijas (Vereine), fundacijas (Stiftungen) ir viešųjų teisių asmenis (Anstalten des öffentlichen Rechts). Pirmosios dvi grupės yra privataus pobūdžio, o trečioji — viešojo pobūdžio asmenys. Bet esminio skirtumo tarp tų rūšių asmenų kodekse vis dėlto įsakmiai nepažymėta[15]). Šveicarų civilinis kodeksas, sekdamas vokiečių civiliniu kodeksu, atskirą titulą paskiria juridiniams asmenims. Bet ir jame nėra jokio atskirų juridinių asmenų paskirstymo kriterijaus[16]). Lietuvoje veikią Rusijos įstatymai beveik visiškai nemini juridinių asmenų. Juridinio asmens sąvoka pasitaiko tik Senato praktikoje ir kai kuriuose separatyviniuose įteisintuose įpročiuose, bet ne bendruose įstatymuose.

Pagal materijalines priemones įvairiausi juridiniai asmenys gali būti

---

[8]) Pvz., H. Insad o w ski, Osoba prawna, 34.
®) P. Leonas, Teisės enciklopedija[2], 222.
[w]) §§ 26 — 27, 646, 849, 1472;
[n]) H. Insad o wski, Osoba prawna, 34.
12) Art. 2, 425, 832.
[J]3) Art. 20, 95.
[14]) Art. 910, 937.
[1G]) §§ 21 — 89.
[16]) §§ 52 — 59.

suskirstyti į dvi rūšis, būtent, universitates personarum ir universitates bonorum.

Universitates personarum arba korporacijos yra juridiniai asmenys, kurių substratas yra fiziniai asmenys. Korporacija asmenybę turi nepriklausomai nuo ja sudarančių narių ir jos ekzistavimas nepriklauso nuo asmens narių ekzistavimo. Korporacija pasilieka ta pati, kai ją sudarą fiziniai asmenys pakitėja, iš jos išstoja, miršta. Korporacija juridiniuose santykiuose dalyvauja, kaipo subjektas, turįs savas atskiras teises ir priedermes, neturinčias nieko bendro su atskirų narių teisėmis ir priedermėmis. Juridinių korporacijos aktų ar veiksmų atlikėjai veikia, kaipo juridinio asmens organai. Nors korporacijoje pirmojoje vietoje prasikiša asmeninis pradas, bet korporacija turi ir daiktinį pradą, kurį reprezentuoja korporacijos turtas.

Universitates bonorum, rerum arba fundacijos (fondai, įrengimai, organizuoti socijaliniai tikslai) yra tokie juridiniai asmenys, kurių substratas yra turtas, paskirtas tam tikram tikslui siekti. Tai tam tikrų socijalinių tikslų siekimo funkcijonaliniai aparatai. Tai tam tikras turto kiekis, paskirtas fundatoriaus tam tikram patvariam tikslui. Pavyzdžiu gali eiti prieglaudos ir universitetai.

Fundacijoje labiausiai prasikiša daiktinis pradas, tam tikras turtas, paskirtas kuriam nors tikslui siekti. Šis turtas būtinai reikalauja valdytojų — fizinių asmenų ,kurie reprezentuoja aktyvią fundatoriaus valią; bet fundacijos asmenybė yra visai skirtinga nuo asmenybių vienetų, kurie ją tvarko.

Fundacija, juridinis asmuo, kaip ir korporacija, gali būti teisių ir priedermių subjektas.

Juridinių asmenų suskirstymas į korporacijas ir fundacijas yra tradicinis.

Šiandien prie juridinių asmenų priskiriamos taip pat vad. institucijos. Tai tie juridiniai asmenys, kurių negalima priskirti ką tik minėtosioms dviem tradicinėms asmenų kategorijoms. Institucijos nepriklauso prie korporacijų, nes neturi korporacinio prado. Jos nepriklauso nė prie fundacijų, nes nekyla iš fundatoriaus individualinės valios. Prie institucijų priklauso globos, mokslo ir panašių tikslų įstaigos, kaipo juridinės asmenybės.

Juridiniuose santykiuose pasitaiko taip pat tokių juridinių asmenų, kurie iš pradžių turėjo korporacinį pobūdį, bet vėliau virto institucijomis. Pavyzdžiu gali eiti universitetas. Jis seniau turėjo juridinį korporacinį pobūdį. Bet ilgainiui korporacinis universiteto pobūdis palaipsniui silpnėjo. Iš kitos pusės valstybė pradėjo universitetus globoti. Todėl XVIII amž. gale kilo klausimas, ar universitetai esą korporacijos ar valstybinės įstaigos. Daug institucijų pavyzdžių yra taip pat kanonų teisėje.

Institucijų ir fundacijų skirtumo yra daug nuomonių. Pasak kai kurių, institucijos esančios viešosios teisės pobūdžio, o fundacijos tikslai neperžengią privatinės teisės interesų[17]). Kiti fundacijomis vadina tas institucijas, kurių pajamos gaunamos iš kurio turto, o institucijomis — kai pajamos gaunamos ne tik iš kurio turto, bet taip pat iš kitų šaltinių. Tuo būdu institucijomis vadintinos ligoninės, universitetai ir kitos panašios įstaigos[18]). Dar kitų nuomone, fundacijose deciduojanti fundatoriaus valia, o institucijose — ekonominis tikslas. Bet vis dėlto daugelis autorių neskiria institucijų nuo fundacijų. Tai jie motyvuoja tuo, kad sunku rasti tikrą jų skirtumą[19]).

is) PVJ F ZAM P ~ G u ei f i, Enciklopedia giuridica?, Napoli 1917, 203.
1»? S f'ne [11] ' cyvilne w zarysie[2], Warszawa — Krakow 1921 n 53 ,
[1]) H. Insadowski, Osoba prawna, 38.

V SKYRIUS

Juridinio asmens sąvokos teorijos

1. BENDRIEJI DALYKAI

Pirminiai juridinio gyvenimo subjektai yra patys žmonės, individai. Žmonės įvairiems savo reikalams patenkinti susiburia į funkcijoninius vienetus, grupes, į funkcijoninius socijalinius junginius. Tuo būdu jie besijungdami tuo pačiu išsiskiria iš individų masės ,suskirsto tą kiekybinę visumą kokybiniais junginiais.

Juridiniuose santykiuose asmuo nėra visai susijęs vien su žmogumi, fiziniu asmeniu, bet teisės subjektu gali eiti taip pat įvairūs juridiniai junginiai. Tie junginiai yra savo rūšies organizmai, susidarę visuomenės gyvenime. Jie gali, kaip ir atskiri individai, turėti teisinį veiksnumą. Šie junginiai nėra kažkas sugalvota be realaus pagrindo ir vien tik protu tejsivaizduojami teisės subjektai. Jie realiai egzistuoja, kaip ir atskiras žmogus.

Teisės mokslininkai labai ginčijasi, ar juridinis asmuo gali būti teisės subjektas. Teigiamu atveju vėl klausiama, kaip suvokti pačią juridinio asmens sąvoką. Tuo klausimu šiandien yra išleista daug literatūros. Bet juridinio asmens sąvoka vis dėlto iki šių laikų dar nėra tiksliai nustatyta, ir nė viena iš teorijų neužėmė dominuojančios vietos.

Svarbesnės juridinio asmens sąvokos teorijos yra šios: fiktyvinio juridinio asmens teorija, neigiamo pabūdžio juridinio asmens teorijos ir realaus kolektyvinio asmens teorija.

2. FIKTYVINIO JURIDINIO ASMENS TEORIJA

Fiktyvinio juridinio asmens teorija teigia, kad juridinis asmuo realiai neegzistuojąs, bet tam tikrais atvejais esąs suponuojamas. Juridinis asmuo esąs fikcija, kurią sukūrusi pozityvinė teisė, norėdama pasiekti praktinių patogumų, būtent, pasiekti tokiems praktiniams rezultatams ir patenkinti tokiems reikalams, kurie tęsiasi ilgiau už žmogaus gyvenimą. Juridinis asmuo esąs dirbtinė ir tam tikram žmonių junginiui valdžios

suteikiama asmenybė, galiojanti tiek ir tol, kiek ir kol valdžios aktas tveria: jis esąs asmuo iš valdžios malonės ir valdžios įsakymu — persona ficta.

Ši teorija siekia romėnų laikų, romėnų teisininkai juridinį asmenį suprasdavo individualistiniai. Tai į krūvą susibūrusių visuma, paprasta individų suma, bet vis dėlto veikianti asmens vardu — personae vice fungitur[30]).

Aiškesniam juridinio asmens sąvokos supratimui pasidarbavo dekretalistai, labiausiai Sinibaldo Fieschi — Inocentas IV. Paskutinysis aiškiai nustato, kad „collegium in causa universitatis fingatur persona“[21]).

Romėnų teisės percepcija Europos kontinente, ypač Vokietijoje, išplėtė juridinio asmens, kaipo personae fictae, sąvoką, nors Vokietijoje buvo gyva juridinio asmens interpretacija, pagrįsta tradicinėmis vietinės juridinės sąmonės sąvokomis.

Fiktyvinio juridinio asmens teorija (Fiktionstheorie) griežta prasme kilo viduriniais amžiais. Tik ji tada dar nežinojo tinkamo teorinio pagrindimo. Šią teoriją tinkamai pagrindė vad. istorinė teisės mokykla.

F. K. Savigny pirmasis tvirtino, kad juridinis asmuo tesąs fikcija ir tai tiesiog. Žmogus pats negalįs aprūpinti daugelio reikalų, negalįs skyrium pasiekti daugelio tikslų; reikia dvasines ir medžiagines jėgas sujungti su kitais. Bet teisės įgaliojimais tegali naudotis tik realus, fizinis žmogus. F. K. Savigny, priėjęs prie juridinių santykių subjektų^ mano, kad šie esą identiniai fiziniams asmenims, ir todėl sako: „Kiekvienas atskiras žmogus ir tik atskiras žmogus yra teisės subjektas“[22]). Bet faktas, kad kiekviename socijaliname junginyje reiškiantiesi tam tikra psichinė ar moralinė individualybė, vieninga, patvari ir skirtinga nuo kiekvieno atskiro to junginio dalyvio psichikos. Juk teisė be subjekto negalinti būti. Todėl pati teisė kaip tik kurianti fiktyvų, sugalvotą asmenį, o tikras jos subjektas liekąs fizinis asmuo, juridinio asmens dalyviai arba nariai. Tuo būdu soči j alinis junginys galįs turėti tam tikrą dirbtinę asmenybę, kuri esanti autonominė ir nesutampanti su savo besikeičiančiais nariais[23]).

Tikrasis fiktyvinio juridinio asmens atstovas yra G. F. Puchta. F. K. Savigny socijaliniuose santykiuose, kurie reiškiasi juridinio asmens pobūdžiu, nenumato paties juridinio subjekto, bet tik šiems santykiams suteikia juridinio subjekto privalumus, kad socijalinį junginį galima būtų laikyti asmeniu juridine prasme. Pasak G. F. Puchta, išgalvota ne tik tai, bet ir pati juridinio asmens esmė. Jis sako: „Die eine bloss ideelle

20) D., 46, 1, *De fideiussor.*, 22.
21) ^r* I n š a d ° w s κ i, Osoba prawna, 83.
22) System des heutigen Römischen Rechts, Berlin 1840, II n. 60; „Jeder einzelne Mensch und nur der einzelne Mensch ist rechtsfähig“
23) T. p., n. 85—102.

Existenz haben insofern das Subjekt der Persönlichkeit bei ihnen nur ein Begriff ist, entweder eine Verein natürlicher Personen, universitas personarum, oder ein Vermögen — universitas bonorum [24]).

‚Dėl fiktyvinio juridinio asmens teorijos pasakytina štai kas:

1) Ši teorija yra neteisinga, nes koleginiai ir nekoleginiai juridiniai asmenys egzistuoja realiai, nors realios jų asmenybės negalima apčiuopiamai suvokti. Juk egzistuoja ne tik tai, kas turi medžiaginį kūną. Jei kiekvienam dalykui, jo egzistavimui būtų reikalaujama galėti tą dalyką kūno jausmais jausti, tai pačią teisę reikėtų atmesti. Pvz., nuosavybės teisės neapčiuopiama, bet ji vis dėlto egzistuoja. Tą pat reikia pasakyti ir apie juridinį asmenį. Užtenka teisės norma sudaryti juridinį asmenį, ir jis iš tiesų egzistuoja.

2) Juridinių asmenų negalima vadinti fiktyviniais ir dėl to, kad jie neturi prigimtos valios. Juk ne visi ir fiziniai asmenys turi ar gali pareikšti prigimtą valią, pvz., visiški bepročiai ir vaikai, bet jiems niekas neginčija asmenybės. Asmenybėje reikia skirti teisės subjektą ir galėjimą ką daryti. Kartais fizinis asimuo, nors ir eina teisės subjektu, bet pats negali vartoti ar naudotis savo teisėmis. Toks asmuo laikomas tik negalinčiu veikti. Ir pats negalėjimas naudotis teisėmis gali būti įvairiai nustatomas.

3) Juridinių asmenų yra tokių, kuriuose nėra fizinių asmenų, kaipo teisės subjektų, pvz., prieglaudos ir kitos panašios įstaigos, nes jose tie, kurie naudojasi įstaigų teisių rezultatais, nėra teisių subjektai, pvz., vaikai ir invalidai.

4) Subjektyvinė teisė yra galėjimas ko nors reikalauti. Juridinis asmuo taip pat gali reikalauti kai kurių dalykų. Taigi jis yra teisės subjektas. Jei subjektyvinę teisę laikysime laisve veikti normos nustatytose ribose, tai juridinis asmuo teisės subjektu laikytinas taip pat, kaip ir fizinis asmuo: ir vienam, ir antram norma nustato laisvės ribas.

3. NEIGIAMO POBŪDŽIO JURIDINIO ASMENS TEORIJOS

Aiškinant juridinio asmens sąvoką, atsirado neigiamo pobūdžio juridinio asmens teorijų, kurios, apskritai, neigia juridinių asmenų teisės subjektų pobūdį ir juridiniams asmeninis teikiamas teises laiko teisių kompleksu be subjektų arba be daugelio subjektų. Štai jos:

1) Tikslinio turto teorija (Zweckvormögenstheorie). Svarbiausiu šios teorijos atstovu laikomas B r i n z. Pasak jo, juridinio asmens atveju nekalbama apie asmenį, bet apie turtą, kuris tarnauja atskiram

[24]) Pandekten[12], Leipzig 1877, n. 25.

determinuotam tikslui[25]). Turtas nebūtinai turįs kam nors priklausyti, bet galįs būti paskirtas kuriam nors galui. Todėl, be asmeninių turtų (Personenvermögen), esą taip pat turtų, paskirtų tam tikriems tikslams — tikslinių turtų (Zweckvermögen), ir nereikią jų sujungti su kuriuo nors išsvajotu, išgalvotu asmeniu. Juridinis asmuo negalįs būti teisės subjektas, nes tokių asmenų visai negalį būti. Jei juridinis asmuo esąs fikcija, tai jo visai nesą. Tikslinis turtas esąs tas, kuris niekam nepriklausąs, bet esąs paskirtas kuriam tikslui: nepriklausąs jokiam asmeniui, tesąs paskirtas tam tikram tikslui.

Tikslinio turto teorijai galima prikišti:

a. Ši teorija neišsprendžia juridinio asmens sąvokos, bet nagrinėja visai kitą klausimą — turto tikslą. Tarnavimas kuriam nors tikslui nėra būdinga žymė turtams ir konsekvenčiai fizinio asmens turtas yra skiriamas kuriam nors tikslui siekti. Teleologinis pobūdis nėra tik kai kurių turtų savybė. Tai yra bendra visų turtų žymė.

b. Šią teoriją galima būtų pritaikyti fundacijai, bet nieku gyvu ne korporacijai. O korporacija yra svarbesnė ir pirmesnė juridinio asmens rūšis.

c. Per didelis juridinių asmenų turto pabrėžimas mažina reikšmę tų reikalų, kuriuos žmonės per juridinių asmenų institucijas atlieka. Ši teorija nesiskaito su nematerijaliniais interesais, lyg viskas priklausytų nuo turto.

d. Juridinių asmenų yra ir be turtų, pvz., universitetas, išlaikomas valdžios teikiamos subsidijos keliu.

e. Taip pat yra tokių juridinių asmenų, kurie aktualiai neturi turto ir jo turtas tėra potencijalinis, pvz., aukų rinkimo komitetas, pripažintas juridiniu asmeniu, dar nieko nesurinkęs.

2) Böhlau[26] [*]), Bruns'o'"') ir Milone[28]) teorija, kuri neigia realią juridinio asmens egzistenciją ir pripažįsta tokius atskirus turtus, kurie teisėje traktuojami lygiai su asmenimis. Tie atskiri turtai nesą juridiniai asmenys. Jie tik atlieką asmenines funkcijas (Personenrolle). Ši teorija randanti pamatą net kai kurių teisių šaltinių išsireiškimuose, k. a. „personae vice fungitur“, kas reiškią, kad turtas nesąs asmuo, bet tik reprezentuojąs asmenį. Juridinis asmuo čia tesąs tik tikslinis turtas, kuris Igyjas egzistenciją juridiniuose santykiuose, pripažįstant jam asmens funkcijas.

---

[25]) Lehrbuch der Pandekten, Erlangen I860, II 979.

[25]) Rechtssubjekt und Personenrolle, Weimar 1871, 10.

-0 Das heutige römische Recht; Holtzendorff, Encyclopädie, 411—415

Le persone giundiche nei diritto romano, Filangieri 1877, 202.

Ši teorija, kaip matome, yra artima fikcijos ir tikslinio turto teorijoms, ir yra neteisinga. Paskutinįjį dalyką įrodo:

a. Ta teorija neišplėtota: skelbia tezę, kurios tinkamai neišplėtoja.

b. Teigiama, kad esą gėrybių, kurios nepriklausančios fiziniams subjektams. Bet tos gėrybės taip pat traktuojamos, lyg priklausytų subjektams.

3) Bendrosios nuosavybės teorija (theorie de la propriėtė collective). Svarbiausias šios teorijos atstovas yra Pl an i oi[29]). Pagal šią teoriją juridinis asmuo yra tam tikra bendrosios arba kolektyvinės nuosavybės forma. Žmonės galį jungti savo gėrybes į nedalomą kiekį. Čia nebėra individualinių nuosavybės teisių, bet yra tik visų bendra nuosavybė. Tą teisę disponuoja dauguma. Visos juridinių asmenų rūšys yra visais atvejais panašios į kolektyvinę nuosavybę.

Ši teorija taip pat yra neteisinga, nes:

a. Pirminis įmonių junginio tikslas yra narių veikimas tam tikra nustatyta linkme, o antrinis tikslas — tam tikras turtas. Juk gali egzistuoti draugijos, visai neturinčios arba labai maža turto teturinčios.

b. Bendroji nuosavybė yra išimtinė teisė į daiktą, priklausantį ne vienam, bet dviem ar daugiau asmenų. Bendroji nuosavybė nuo juridinio asmens, kuris taip pat jungia daugelį fizinių asmenų, skiriasi tuo, kad juridinis asmuo laikomas vienu asmeniu, nekreipia akies į individus, kurie jį sudaro; o bendrosios nuosavybės savininkai veikia savarankiškai, turėdami visas savo teises ir veikdami, kaipo šių teisių atstovai.

4) Subjektyvinių teisių be subjekto teorija. Ši teorija tvirtina, kad galinčios būti teisės be subjektų, pvz., nuosovybė be savininko ir skola be debitoriaus. Šios teorijos sekėjai remiasi glūdinčiu palikimu (hereditas iacens)[30]).

Čia pastebėtinai:

a. Glūdįs palikimas yra neaktyvus ir gali padidėti bei sumažėti be jokio aktyvumo.

b. „Hereditas iacens“ atveju, geriau pažvelgus, negalima tvirtinti, kad teisių esą be subjekto. Tas subjektas tik nėra konkrečiai determinuotas, laikinai dar yra sutrukdytas.

c. Kalbamoji teorija nesutinka su bendru nusistatymu, kad teisė yra žmonėms. Šią teoriją daugiau galima taikyti fundacijoms, bet ne korporacijoms.

4. REALAUS KOLEKTYVINIO ASMENS TEORIJA

Realaus kolektyvinio asmens (Theorie der realen Verbandspersön-

[29]) Traite elementaire de droit civil', Paris 1915, I 948.

Dusi, La ereditä giacenta nel diritto romano e moderno, Torino 1891, 68.

lichkėit) arba socijalinio organizmo teorija, reikia pasakyti, nėra nauja. Ji reiškėsi jau klasikinės senovės moksle. Jos pėdsakai matyti graikų filosofų Aristotelio ir Platono ir vėliau Bažnyčios moksle. B«e kitų, Aristotelis visuomenę prilygino prie gyvo organizmo: žmogus vienas, atskiras nuo kūno, negalįs būti gyvas. Krikščionybės atstovai taip pat naudojasi šiuo prilyginimu. Pvz., šv. Povilas Bažnyčią prilygina prie kūno, kurio galva yra Kristus, o tikintieji yra to kūno nariai. Viduriniai amžiai ypatingai buvo linkę šiai koncepcijai pritarti. Iš tos koncepcijos kartais buvo daromos per griežtos išvados, kurias galima pavartoti net pačiai koncepcijai sugriauti. Kalbamoji teorija galutinai susikristalizavo XVIII — XIX amž.

Realaus kolektyvinio asmens teorija žmonių junginiai eina realiais teisių subjektais nemažiau, negu vienetai. Vienintelis skirtumas tarp kolektyvinio asmens ir žmogaus esąs tas, kad žmogus esąs individualinis vienetas, o kolektyvus asmuo — sudėtinis vienetas. Svarbiausi asmens pažymiai esą valia, savi interesai ir darbingumas. Visus šiuos pažymius turįs kolektyvus arba juridinis asmuo. Vienas asmuo negalįs pasiekti visų tikslų. Tam reikalui atlikti susideda daugelis asmenų, kurie, bendrai susitarę dirbdami, turį vieną valią, kolektyvo valią. Tas kolektyvas turįs tam tikrų savo interesų ir jėgų jiems aprūpinti.

Realaus kolektyvinio asmens teorijos didžiausias šulas yra O, G i e r k e. Jis savo doktriną remia tuo, kad seniausiais laikais germanų teisės universitas personarum atskirai dalyvavęs juridiniame gyvenime. Juridinis asmuo, sudarytas iš žmonių, turįs bendrą, nuosavą valią ir bendromis priemonėmis siekiami savi tikslai, kurie viršiją individualinių interesų sritį. Jau dėl vienos nuosavios valios juridinis asmuo galįs būti teisių subjektas. Juridinis asmuo kyląs istorinės evoliucijos keliu arba iš sąmoningos žmogaus valios. Iš tiesų fizinis asmuo gyvenąs dviem gyvenimais, būtent, individualiniu ir socijalinių, arba jis savo prigimtą valią dalinąs į dvi dalis ir individualinei valiai galįs priešpastatyti kolektyvią valią. Tuo būdu randąsis socijalinis organizmas, turįs nuosavų gyvenimą. Šis organizmas gyvenąs nepriklausomai nuo valstybės įtakos: jo pripažinimas nesąs juridinio asmens kūrimas, tesąs patvirtinimas jo buvimo. Tai esą ne valdovo arba valdžios malone dirbtiniai kūriniai (fikcijos, praminti juridiniai asmenys), kurių gyvybė ir mirtis priklausanti nuo valdovo kuriamosios (steigiamosios) galios ir įsakymo, bet socijaliniai juridiniai pačios visuomenės socijalinio bendravimo padariniai turį iure proprio arba iuris proprii titulo savarankią gyvybę, kurios valdovas nei suteikti, nei atimti negalįs. Paties O. G i e r k ė s žodžiai: „Über den menschlichen Individuen setzen die menschlichen Verbände in mannichfach abgestufter Daseinsordnung das Leben fort... Sociale Organizmen mit Haupt und Gliedern... und diese realen Verbandsheiten... sind es, die als Verbandspersonen in

das Recht treten“. Tai esą vokiečių Genossenschaft, anglų fellowship, prancūzų compagnonage[31]).

Šių žmonių junginių asmenybė iš principo esanti lygi žmogaus juridinei asmenybei. Tik reikią iš čia išmesti prigimtinius atskiro fizinio asmens santykius, kurie nesiduoda suderinami su šio junginio prigimtimi. Pagaliau žmonių junginiai turį net savo dvasinį gyvenimą, sudarą vieną bendrą valią ir galį veikti. Bet kolektyvinis asmuo norįs ir veikiąs tik, tarpininkaujant jo organams.Šie organai vis dėlto nesą tikri tarpininkai, jie tesą priemonės, kuriomis kolektyvinis asmuo pareiškiąs savo valią ir veikiąs.

Juridinis asmuo, būdamas veiksnus, galįs nusikalsti ir todėl už nusikaltimus esąs atsakingas. Nors juridinis asmuo atliekąs tuos veiksmus, kuriuos, apskritai, savo kompetencijos srityje vykdą jo organai, bet vis dėlto galį būti kalbama apie juridinių asmenų nubaudimą, pvz., pinigine bauda, panaikinimu ir į tai panašiomis bausmėmis.

Ši teorija išplėsta į įstaigas ir fundacijas, nes ir jos yra taip pat kolektyviniai socijaliniai vienetai ir turi juridinę asmenybę. Fundacijos ir korporacijos tesiskiriančios tuo, kad korporacija pati pareiškianti valią, o fundacija semianti ją iš fundatoriaus valios. Fundacija esanti daugiau autonominis socijalinis organizmas, kurio sielą kurianti fundatoriaus valia, o kūną — žmonių kolektyvas, kuris veikiąs, kaipo fundacijos organas fundatoriaus valiai įvykdyti[32]).

Kalbamoji teorija iš pradžių turėjo ypatingai didelį pasisekimą ir rado sekėjų įvairiuose kiaštuose. Vokietijoje jos laikėsi Regelsberge r, Mitteis, Wundt ir kt. Rosin realaus kolektyvinio asmens teoriją pritaikė viešosioms korporacijoms[33]). Preuss ją pritaikė valstybei ir visiems teritoriniams juridiniams asmenims[34]). Prancūzijoje ją priėmė Saleilles, Haurio u, Mestre, Epinay ir kt., o Italijoje B r u g i Filomusi — Guelfi, Dusi, Giorgi ir kt.[35]) Šios teorijos pagrindines sąvokas pasisavino net vokiečių Bürgerliches Gesetzbuch vom 18 August 1896 ir šveicarų Zivilgesetzbuch vom 10 December 1907, sukeldami nemaža ginčų ir kontroversijų dėl „lebendige Gemeinwesen“ teisių ir veiksnumo praktinėje srityje.

Realaus kolektyvinio juridinio asmens teorijos koncepcija yra reali ir naši. Juridinės konstrukcijos atžvilgiu ji socijalinei tikrenybei daug geriau tinka, nekaip individualistinės romėnų universitatis arba sutartinės societatis ir nuo valdžios priklausančios fiktyvinio asmens

[31]) Deutsches Privatrecht. 486.
[32]) O. G i e r c k e, Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtsprechung, Berlin 1887, 20—57.
[33]) Das Recht der öffentlichen Genossenschaft, Freiburg 1886.
[34]) Gemeide, Staat, Reich als Gebietskörporschaften, Berlin 1889, 246.
[35]) Žr. H. Insadowski, Osoba prawna, 82. z-s i Л

konstrukcijos. Juridinius asmenis laikyti valstybės valdžios kūriniais, nors tik grynai juridinės jų struktūros atžvilgiu, yra socijalinio bendravimo ir socijalinio teisės pobūdžio, jo socijalinės ir nuo valstybės nepriklausančios kilmės neigimas. Su šia srove, Įvarančia visą teisės fenomeną į valstybę ir teisę laikančia valstybės valdžios padariniu, jokiu būdu sutikti negalima. Tačiau iš kitos pusės juridinio asmens konstrukcija visiškai neturi sutapti su bijologine gyvo socijalinio organizmo sąvoka.

Nepaisant realaus kolektyvinio juridinio asmens teorijos logiškumo ir priimtinumo, vis dėlto ši teorija sutiko gan aštrią kritiką. Ir tai:

1) Ši teorija remiasi organine visuomenės koncepcijos teorija, kuri turi gana daug silpnų pusių. Kad socijaliniai junginiai nėra fiziniai gyviai ir jų dalyvių kūnai yra visiškai autonominiai bei visai individualiniai, nesudarą jokio bendro organizmo, savaime aišku ir nėra ko apie tai ilgiau kalbėti.

2) Ši teorija nepastebi tokių juridinio asmens pažymių, kurie visai jį skiria nuo organizmo ir negali būti lyginami su organizmais, dėl kurių juridinio asmens reiškiniai privalo būti laikomi visai kitos rūšies reiškiniais, nekaip organizmo reiškiniai. Pvz., universitetui pastatyti nauji rūmai, asignuotos visos lėšos ir išleistas universiteto steigimo įstatymas, tik dar personalas nepaskirtas — universitetas vis dėlto jau yra.

3) Šis specijalus organizmas nėra joks natūralinis organizmas. Natūralinis organizmas kitaip gimsta, plėtojasi ir miršta. Organizmas gimsta ir miršta dėl to, kad toks yra gamtos dėsnis. O socijalinį organizmą, arba juridinį asmenį tik kito socijalinio organizmo jėga gali sudaryti ar panaikinti. Organizme nepasitaiko tokių jo dalių atsiskirimų nuo viena kitos, kaip socijaliniame organizme; organizmo dalys negali būti taip atskirtos, kaip nuo vienas kito atskirti gyvena žmonės. Dar ryškesnis socijalinio organizmo dalių buvimo pavyzdys yra Bažnyčia, kurios nariai dažnai priklauso net įvairioms valstybėms.

4) Organizrrias negali būti taip prijungtas arba įterptas į kitą organizmą, kaip yra įjungiamos vieno socijalinio organizmo dalys į kitą socijalinį organizmą, pvz., svetimtaučiai: Lietuvos piliečiai gali būti vokiečių tautos ir liuteronių tikybos asmenys ir 1.1.

5) Realaus kolektyvinio juridinio asmens teorija tinkamai neišaiškina fundacijos ir įstaigų esmės. Jei fundacija yra organizmas, tai turi ją vairuoti jos pačios viduje glūdinti valia. Ši valia turi būti vieninga, patvari ir skirtinga nuo kiekvieno atskiro to organizmo dalyvio valios. O fundacijos nariai ar organai nesudaro tam tikros psichinės asmenybės; jie tėra paprasti fundatoriaus valios vykdytojai.

Dėl visų tų trūkumu socijalinio organizmo ar realaus kolektyvinio juridinio asmens teorija yra nepriimtina. Ji yra dirbtinė ir nei socijalinės, nei bijologinės tikrenybės neatitinka. Tiesa, grynai juridinei juridinių

asmeny konstrukcijai atskiros autonominės jų asmenybės sąvoka gali būti pavartota. Juridinė konstrukcija iš esmės yra tam tikru atžvilgiu kaip tik dirbtinė. Tad pasiskolinimas tam tikrų psichologinės ar bijologinės kilmės sąvokų, kaip juridinio asmens, teisinės valios sąvoka jai nekenkia. Tačiau tų sąvokų perkėlimas į socijalinės tikrenybės faktų sritį yra neleistinas, nes jis tuos faktus iškreipia.

5. BAŽNYTINIO JURIDINIO ASMENS SĄVOKOS TEORIJA

Bažnytinėje teisėje labiausiai vyrauja juridinio fiktyvinio asmens teorija. Čia ji gimė gana seniai — XIII amž. Jos autoriai yra dekretalistai. Paskutinieji, norėdami romėnų teisės juridinę korporacijų asmenybę pritaikyti bažnytinėms korporacijoms ir fundacijoms, turėjo surasti kurią nors kitą sąvoką, kuri apimtų nefizinius asmenis, kaipo teisės subjektus. Tuo tikslu jie ir pavartojo fikciją: bažnytinės korporacijos ir fundacijos esančios asmenys, turį tokias pat teises, kurias turį fiziniai asmenys. Šiai doktrinai daug padėjo šv. tėvas Inocentas IV. Jis aiškiai nustato, kad „collegium in causa universitatis fingatur persona“. Jis gerai supranta juridinio ir fizinio asmens skirtumą. Pasak jo, kapitula „est nomen intellectuale et res incorporalis, universitas non habet corpus nec animam, est res inanimata“[36]); „praebenda potest habere iura sua et possidere, sicut episcopatus, abbatia, hospitale vel quaecumque alia domus vel dignitas vel administratio“[37]). Todėl tais atvejais taip pat kalba apie „persona ficta, non vera, sed repraesentata“[38]).

Naujaisiais laikais bendra kanonistų nuomonė yra ši: fiktyviniai asmenys tėra juridiniai nekoleginiai asmenys, o juridiniai koleginiai asmenys yra tikri asmenys. Daugelis kanonistų juridinius asmenis skirsto į tikruosius ir fiktyvinius. Pirmieji — fizinių asmenų susibūrimai, pvz., korporacijos, o antrieji — įvairios bažnytinės institucijos, pvz., ligoninės ir prieglaudos[39] *). Tik ne visi kanonistai vienodai supranta tikruosius ir fiktyvinius asmenis. Pvz., F. Cavagnis prie tikrųjų asmenų priskaito ne tik juridinius korporacijos pobūdžio, bet taip pat fizinius asmenis, o kitus asmenis priskaito prie fiktyvinių: juridinis asmuo galįs būti tikras ir fiktyvinis, o tikrasis asmuo galįs būti fizinis ir moralinis*[0]). Taip pat kalba F. S o 1 i e r i[41])

[S6]) Durantis, Speculum iudiciale, IV, 4.

[37]) C. 3, X, *de probat.*, II, 19.

“) Johannes A n d r a e a s, Novella in Sextum, 5, 11, n. 5.

з[a]) Pvz.: C. Badii, Institutiones iuris canonici, I[3] n. 83; F. M. C a p p e 11 o, Summa iuris publici ecclesiastici, Romae 1923, n. 53; F. Cavagnis, Institutiones iuris publici ecclesiastici, I[4] n. 15; F. S o 1 i e r i, Institutiones iuris ecclesiastici^, Romae 1920, n. 2; A. Vermeersch — Cr e usen J., Epitome iuris canonici’ Mechliniae—Romae 1927, I[3] n. 192,

4°) T. p,, n. 15.

41) T. p., n. 15. . <

ir G. C o c c h i[42]). F. M. C a p p e 11 o[43]) ir C. B a d i i[44]) juridinius asmenis skirsto į kolektyvinius ir fiktyvinius. Pasak jųdviejų, asmenis teisėje, apskritai, galima padalinti į fizinius, kolektyvinius ir fiktyvinius. Kolektyvinis asmuo, pasak Badii, esąs universitas personarum, o fiktyvinis — universitas bonorum.

Pastarieji du autoriai taip pat pažymi juridinius asmenis, sudėtus iŠ tikru ir fiktyvių asmenų drauge (mixta fictione iuris). Tai tie juridiniai asmenys, kurie egzistuoja nepriklausomai nuo savo narių. Todėl šie asmenys kurį laiką egzistuoja, net visiems nariams išstojus ar mirus. Jie egzistuoja su savo teisėmis, privilegijomis ir priedermėmis. Tokių asmenų pavyzdžiu gali eiti religinė brolija[45]).

Juridinių asmenų skirstymas į tikruosius ir fiktyvinius vis dėlto neturi jokio juridinio pagrindo. Dalykas yra tas, kad taip pirmieji, taip antrieji pagrindą turi teisėje. Teisių junginys, tarnaująs nekoleginiam asmeniui, nėra mažiau realesnis už teisių junginį, tarnaujantį koleginiam asmeniui, nes abejos šios teisės kyla įstatymų norma ir patikrina juridiniam asmeniui jo egzistenciją.

Antra vertus, negalima sutikti, kad teisių junginys, priklausąs koleginiam asmeniui, būtų lygiai taip pat realus, kaip teisės, priklausančios fiziniam asmeniui. Individualinių asmenų teisės kyla pačia dalykų prigimtimi ir todėl pozityvinei teisei nelieka kito, kaip pripažinti pagrindines teises, suteiktas žmogui tiesiog pačia prigimtimi. Tuo tarpu niekas negali to paties pasakyti apie kolegįnį asmenį. Kofegrnis juridinis asmuo padaromas ir jam teisės duodamos įstatymais.

Išvada — asmenų padalinimas į fiktyvinius ir realius turi remtis ne teisės realumu, bet jiems teikiamų teisių atskira prigimtimi ir atskira kilme: fizinio asmens teisės kyla iš pačios žmogaus prigimties, o juridinis asmuo,, taip koleginis, taip nekoleginis, gimsta pozityvinės teisės norima. Fiziniai asmenys asmenybę gauna iš prigimtinės teisės. Tik jų prigimtinė asmenybė normuojama tam tikrais įstatymais ir stiprinama sankcijomis. Tuo būdu prigimtinė asmenybė pakeičiama pozityvinių teisių asmenybe, sustiprinama tam tikroje socijalinėje teisės santvarkoje. O juridiniai asmenys'- neturi asmenybės prigimtine teise, jie tėra juridinės normos padarai ir' jiems asmenybė duota pozityvinėmis teisėmis statuto ribose.

Kodeksas I. C. griežtai nesilaiko vienos kurios juridinio asmens teorijos. Jis iš dalies palankus yra fiktyvinio juridinio asmens teorijai.

Tai patvirtina Kodekso I. C. skelbiamas principas, kad juridiniai asmenys, taip koleginiai, taip nekoleginiai, prilygsta mažamečiams[46]);.

---

[42]) Commentarium in Codicem Juris Canonici, II n. 1.
[43]) ' Summa iuris publici ecclesiastici, n. 53.
[44]) Institutiones iuris canonici, I[3], n 83.
[45]) Plg. kan. 102, § 1.
[46]) Kan. 100, § 3; plg. kan. 1739, 1759.

Sulyginimas su mažamečiais kaip tik ir duoda progos manyti, kad šie asmenys neturi visų teisių ir sudaryti yra juridinės normos fikcijos keliu. Iš antros pusės Kodeksas I. C. juridinius asmenis traktuoja lyg realius asmenis, kurie turi tam tikrų teisių ir priedermių. Jei juridinis asmuo būtų fiktyvus, tai gan sunku būtų išspręsti klausimą, kaip juridiniai asmenys, būdami ne realūs, bet fiktyvūs, gali būti atsakingi. O kan. 2274, § 1 aiškiai pasakyta: „Jei nusikalstų bendruomenė ar kolegija, tai galima bausti interdiktu ar atskirus asmenis ar pačią bendruomenę, ar nusikaltusius asmenis ir bendruomenę“[47]). Taigi nusikalsti gali juridiniai koleginiai asmenys. Atbulai, juridiniai nekoleginiai asmenys negali nusikalsti, nes jiems trūksta subjektyvinio ir objektyvinio nusikaltimo elementų. Todėl pastarųjų juridinė reali asmenybė yra ginčytina.

Kodeksas I. C. griežtai nesilaiko vienos kurios juridinio asmens teorijos gal dėl to, kad nė viena iš šių teorijų nėra nusistojusi ir bendrai priimta.

) „Si communitas seu collegium delictum perpetraverit, interdictum ferri potest vel in singulas personas, delinquentes, vel in communitatem uti talem, vel in personas delinquentes et in communitatem“.